

Икономическата сигурност, фактор за национална сигурност

Бойко Петев*

Разновидности на националната сигурност

Сигурността има най-различни разновидности. В настоящата статия ще се спрем на една от тях – **икономическата сигурност**. Тя е в основната на националната сигурност. Между тях съществуват многобройни връзки и зависимости.

В икономическата литература преобладава становището, че нейното съдържание, отразява такова състояние на системата, отразяващо устойчиво развитие на икономиката на дадена страна, което гарантира нейната безопасност и защитеност, способности да противодейства на всяка потенциална заплаха и опасност за всички неблагоприятни вътрешни и външни, преди всичко социално-икономически, информационно-комуникационни и екологични въздействия¹.

Дейността на икономическата сигурност е насочена към поддържането на способността за преодоляване на негативните фактори от обкръжаващата ни среда, а така също и използване на положителните фактори, така че да се подсигури стабилно икономическо развитие на държавата.

Икономическата сигурност трябва да се разглежда в широк спектър. За да бъде тя надеждна, трябва да няма нисък брутен вътрешен продукт, висок държавен дълг, ниски доходи на населението, недостиг на бюджетни средства, които да покриват задълженията на държавата в извънпроизводствените сектори и управление (здравеопазване, образование, култура, спорт, социални дейности, управление).

Икономическа сигурност се постига чрез преодоляване на противоречията и с

вътрешните и външни различия в икономическата теория. Ако противоречията са външни, трябва да се преодоляват различията на икономическите интереси на всяка една държава, а ако са вътрешни, факторите водещи до спад на икономическото развитие.

От казаното до тук можем да отбележим, че икономическата сигурност все повече се превръща в главен компонент в стабилността на държавата².

Въпросът за икономическата сигурност винаги е стоял на дневен ред пред световните организации. Още през 1987 г. с Резолюция 10/173 на Генералната асамблея на ООН е поставен въпросът за изясняване на същността на икономическата сигурност. От своя страна ЕС е разработил множество документи в тази област. Ще посочим два от тях:

- Европейска стратегия за сигурност от 2003 г.;
- Концепция за икономическата сигурност, приета през 2016 г., с която се насочва вниманието на съюза и страните – членки към:
 - споделяне отговорностите стоящи пред икономическата сигурност;
 - създаване на условия за сигурност, подготовка за бъдещи предизвикателства;
 - справяне с непрекъснато променящите се заплахи;
 - защита от организирана престъпност и тероризъм;
 - създаване на стабилна екосистема за сигурност.

Всяка държава, в зависимост от приоритетите си за осъществяване на икономическата си сигурност има разработени дългосрочни критерии и стратегии за устойчиво развитие.

Най-значимата в България е Стратегията за национална сигурност³. Тя е пряко свързана с икономическата сигурност, която е неразделна част от нея. Последната ѝ актуализация е от 2018г⁴.

¹ Сачев, Евгени, Актуални проблеми на икономическата сигурност, сп. Брод за България, бр. 1 и 2, София, 2018.

² Велкова, Лидия, Корупцията, заплаха за икономическата сигурност, Изд. „ДиоМира“, София, 2015, стр. 205)

³ Стратегия за национална сигурност на Република България, обн., ДВ, бр. 19/2011.

⁴ Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ бр. 26/2018.

* Д-р Бойко Петев

Една от основните предпоставки за икономическата сигурност е икономическият растеж. Най-общо казано той е нарастването на brutния вътрешен продукт (БВП), за определен период от време, сравняван с предходния БВП.

България е една от страните членки на ЕС с устойчив БВП и бюджетно-фискална политика⁵. През последните пет години, ръстът му се движи между 3 и 4 %. През 2016 г. – 3,8 %, 2017 г. – 3,5 %, 2018 г. – 3 % и 2019 г. – 3,4 %.

Отстъпление от постигнатите резултати е през 2020 г., когато БВП е с отрицателна стойност. С такава стойност той е в почти всички от ЕС. Основната причина е следствие от пандемията от КОВИД-19. Неблагоприятното и продължаващо развитие може да доведе до нов по-дълбок икономически срив.

Икономически растеж може да се постигне, когато се обединят усилията на всички субекти: държава – бизнес/фирма – домакинства, които да действат в една посока. Според Адам Смит, в класическия му труд „Богатство на народите“, той отбелязва, че „... когато в една система от стопански субекти всеки действа така, че се опитва да преследва и постига своя най-добър интерес, общият резултат е оптимален за обществото като цяло“⁶. В тесен смисъл, икономическият растеж означава темп на растеж на неговите компоненти. Основен измерител е БВП.

Икономическият растеж и икономическа сигурност

В икономическата литература икономическият растеж се разглежда, като процес който обхваща едновременно растежа на производствения фактор при пълна заетост и растежа на националното производство.

Факторите, които способстват за икономическия растеж се свеждат до:

- разумна икономическа политика;
- оптимално развитие на доходите;
- далновидна данъчна политика;
- размерът на вътрешните и чуждестранни инвестиции;
- оптимална инфраструктура на

териториалните единици;

- усвояване на средствата от ЕС;
- екологично развитие.

Икономическите фактори, спомагащи за икономическия растеж се класифицират:

- Според темповете на нарастване или на намаляване на икономическия растеж:
 - екстензивни – когато темповете на нарастване на резултатите изпреварват темповете на нарастване на ресурсите и тяхното използване;

- интензивни – когато темповете на нарастване на резултатите, съвпадат с темповете на нарастване на ресурсите и тяхното използване;

- дезинтензивни – когато факторите на растежа съдействат за намаляване на ефекта от производството.

- В зависимост от формата за осъществяване на икономически растеж:

- циклични;
- непреки.

- Измерени от гледна точка на елементите на ефективност:

- неутрални;
- капиталоемки (трудно спестяващи);
- трудоемки (капиталоспестяващи).

- Според източника на растеж:
 - вътрешни (природни ресурси, работна сила, капитал);

- външни (външно търговски обмен, международни кредити и пр.);

- социални.

- Класифицирани по признаци:

- основни (факторите на производството – земя, труд, капитал);

- допълнителни (климатични, социални, политически).

Икономическият растеж е предпоставка за повишаване на икономическата сигурност и благосъстояние на населението, но в същото време предпоставка за кризи.

Съществуват три вида икономически растеж – висок, нисък и отрицателен.

Във високия икономически растеж, към който се стреми всяка държава е предпоставка за нейната икономическата мощ и възход. Но в много случаи той води до икономическа криза, до сериозни негативни ефекти върху икономиката като бързото изчерпване на природните ресурси, повишаване на

⁵ Лъондев, Атанас. Бюджетно-фискална политика на България и ЕС, сп. Икономика, бр. 53, Медиа Икономика България ООД, стр. 45, 2015, ISSN 1314-376X

⁶ Смит, Адам, „Богатство на народите“, изд. 1776 г.

инфлацията и пр.

Ниският икономически растеж, или ако той е отрицателен, водят до прекомерно изразходване на природните ресурси, натрупване на дългове⁷, неефективна икономическа сигурност.

Важно е да се постига оптимален растеж на БВП. Той е предпоставка за стимулиране на икономическото развитие, както и да не се увеличава инфлацията твърде много.

Макроикономическите показатели и икономическата сигурност

Оценката на нивото на икономическата сигурност в страните членки на ЕС и изпълнението на числовите критерии приети от тях, при подписване на Договора за създаване на съюза в Маастрийхт (Нидерландия), както и условията на пакета за стабилност и растеж (ПСР) са:

- ръст на БВП, който трябва да бъде между 2,5 – 3,5 % от референтните му стойности;

- бюджетният дефицит да бъде до 3 % от БВП по пазарни стойности. Най общо казано той е синтезиран израз на бюджетната политика.

През 2020 г. размерът на дефицита в България е 3,6 млрд. лв. или 3 % от БВП, който е най-ниският в ЕС.

Когато е налице бюджетен дефицит, той се покрива по три начина:

- чрез външно финансиране (заеми от международни финансови институции, банки, корпорации);

- чрез вътрешно финансиране (имитиране на държавни ценни книжа, заеми от централната банка, издаване на нови облигации на международните капиталови пазари);

- чрез приватизация.

Много важно е бюджетният дефицит да не е под референтните стойности, тъй като това води до забавяне на развитието на страната и ограничава бюджетите на отраслите в извънпроизводствената сфера.

✓ Съотношението между държавния дълг и БВП по пазарни цени да не надвишава 60 %.

⁷ Георгиев, Васил. Как се търсят дългове чрез съда (заповедно производство), Търговско и конкурентно право (2007-2012), бр.1/2009, стр. 36, ISSN 1312-9511

⁸ Смит, Адам, „Богатство на народите“, гл. 5 за държавния дълг, изд. 1776 г.

През предходната 2019 година в четиринадесет държави от ЕС то е по-високо от 60 %. Прави впечатление Гърция – 205,6 %, Италия – 115,8 % и Португалия – 113,6 %.

Общоприето е, че съотношението е индикатор на задълженията на държавата. Колкото по-високо е нарастването му, толкова по-големи са задълженията ѝ. Когато този процент нараства прекомерно, се превръща в предпоставка за финансов катаклизъм.

Държавният дълг се получава, когато се натрупват бюджетни дефицити. Той включва всички финансови задължения, поети от името и за сметка на държавата и представлява нейните задължения. Измерва се като процент от БВП. Изразява в каква степен задълженията на държавата се приближават към резултатите от нейната икономика.

През последното десетилетие най-нисък размер на дълга е през 2013 г. – 17,1 % от БВП, а най-висок през 2016 г., който нараства прекомерно – 29,6 % от БВП. През следващите години размера му варира в порядъка на 22 – 26 % от БВП.

През 2019 г. съотношението му е 24,3 % от БВП, като дългът възлиза на 28 968 млрд. лв., от които 22 976 млрд. лв. е външен дълг и 5 994 млрд. лв. е вътрешният дълг.

През същата 2019 година размерът на държавния дълг в страните от ЕС е най-нисък в България и Естония, независимо, че той нараства в сравнение с предходната 2018 г. – 22,6 % от БВП.

За 2021 г. планираният дефицит на държавния дълг се очаква да бъде около 28 млрд. лв. или 23,5 % от БВП.

Прогнозира се дълга до 2026 г. логично да нараства, като се очаква да достигне до 40 млрд. лв. или до 29,4% от БВП.

Причините за тези негативни резултати са комплексни, но на преден план изпъкват: пандемията от КОВИД, заемите от международните банки и институции, поемането на дълг, чрез издаване на държавни ценни книжа и пр.

Независимо от обективните причини, политиката трябва да бъде насочена към неговото намаляване, тъй като „голям държавен дълг е направо гибелен“⁸.

✓ Инфлацията да бъде между 1 и 2 %.

Инфлацията е един от ключовите

фактори на националната сигурност, тъй като е в основата на нейното функциониране.

Между съвременните икономисти няма консенсус, относно причините, пораждащи феномена инфлация. Общоприето е, че най-характерните причини за възникването ѝ са производственият и паричен сектор, бюджетният дефицит, нарастването на вътрешния и външен дълг и пр. Налице са две явления – инфлация и дефлация.

Инфлация е налице, когато има покачване на цените на стоките и услугите и спад на покупателната им способност, за един по-голям период от време. Наименованието и произтича от латинското (*inflator*), което означава „надуване“, „раздуване“.

В икономическата литература инфлацията се класифицира по най-различни принципи. Според нас, най-популярен и точно отразяващ нейната същност, е инфлацията, която се формира въз основа на растежа на цените на стоките и услугите. Кой са видовете инфлация и с какво се характеризират:

- Пълзяща инфлация – при нея цените нарастват сравнително бавно, но не повече от 3,5 % годишно;

- Умерена (нормална) – цените нарастват бавно. Инфлационната норма е до 10 % годишно. Тя не затруднява растежа на търсенето и предлагането;

- Галопираща (бърза) – при нея цените нарастват бързо в диапазона от 20 до 200 % годишно. Намалява се покупателната им стойност, доходите на домакинствата и бизнеса. Обезценяват се спестяванията, реалният лихвен процент намалява, а в много случаи става и отрицателен;

- Хиперинфлация – цените на всички стоки нарастват хаотично за кратък период от време. Парите губят покупателната си способност, престават да изпълняват своите функции. Извършва се нулефикация, печатат се нови пари. Тя настъпва в резултат на природни бедствия, икономически преходи, военни конфликти.

Дефлацията (*deflation*), като понятие означава нулева или отрицателна инфлация. Дефлацията оказва негативен ефект върху икономиката. При нея цените на парите нарастват, което дава възможност за покупка на много повече стоки, в сравнение с предходния

период.

Какво всъщност е дефлация? Получава се при понижението общото ниво на цените на стоките и услугите за определен период от време. Тя намалява количеството на книжните пари и банкноти, намиращи се в обръщение по време на инфлация за обмен със злато.

Методите за измерване на инфлацията са най-различни. Най-разпространения е този когато тя се измерва чрез индекса (СР) на потребителските цени (ИПЦ) за стоки и услуги. В случая се използва тъй наречената потребителска кошница за домакинствата със средни доходи. Измерването се извършва месечно и годишно от НСИ.

Съществуват най-различни виждания кое от инфлацията или дефлацията носи по-големи негативи на икономиката. Всяка една от тях има своите положителни и отрицателни последици. Някои учени се обосновават, че това е инфлацията, а други, че е дефлацията.

За първи път България навлезе 2021 г. с дефлация. Причината е не само последствие от пандемията КОВИД-19, а и поскъпването на горивата, отоплението за бита, селскостопанската продукция и други.

✓ Безработицата.

Безработицата съгласно споразумението трябва да бъде в порядъка на 5 – 6 %. Тя е на лице, когато хората са без работа и в същото време търсят такава. Измерва се в процент, като броя на безработните се съпоставя към цялото население на трудоспособна възраст. Може да бъде текуща, сезонна, циклична и класическа.

В България през последните пет години тенденцията е към намаляване на безработицата. През 2016 г. тя е 7,6 %, през 2017 г. – 6,2 %, през 2018 г. – 5,2 %, през 2019 г. – 4,2 %.

При изпълнение на тези критерии България заема трето място в ЕС, след Словакия и Хърватска.

Изключение прави 2020 г., след която прогнозите на НСИ, безработицата устойчива нараства и заетостта спада все по-осезаемо. Причините са добре познати – последиците от пандемията в световен мащаб.

✓ Ежегодно повишаване прага на бедност и на тази основа намаляване броят на лицата изложени на риск.

Независимо, че в България това изискване се спазва, ежегодно се увеличава прагът на ръста

на бедност. В същото време изискването за намаляване на броя на лицата изложени на риск, не се постига. По данни на Евростат у нас с доход под прага на бедност, живеят над 1,3 млн. души или 18,6 % от населението. Това означава, че почти всеки четвърти човек е бил принуден ежемесечно да се справя с незначителните средства, с които разполага. За 2021 г. линията на бедност се увеличава спрямо предходната 2020 г. само с 6 лв. и е 369 лв.

Намираме за целесъобразно да отбележим, че не споделяме новата методика за определяне на линията на бедност. Вместо да се изчислява по специфична формула ще се определя от Министерството на труда и социалната политика, съгласувано със социалните партньори. Размерът на линията на бедност трябва да се съобразява с възможностите на бюджета, но не трябва да бъде по-нисък от предходната година. Може да се каже, че това е един безотговорен акт. Съществуват много други начини за справяне с този проблем, които не са обект на настоящата статия.

Заклучение

От изложеното до тук, нашите изводи и виждания, за постигане на ускорено икономическо развитие, стабилен икономически растеж, който да е реална предпоставка за икономическата стабилност и икономическа сигурност на страната, предполага преди всичко да се поставят като приоритети:

➤ Приемане на адекватни решения за подобряване на неблагоприятната бизнес среда (отлив от чуждестранни и наши инвестиции, задушаване на предприемаческата дейност и пр.) и в четирите основни отрасли – промишленост, строителство, търговия и услуги и превръщането им в алтернатива в борбата с бедността;

➤ Провеждане на последователна борба за справяне с корупцията – най-проблемният фактор за бизнес средата, чрез провеждане на ефективен контрол и прозрачност при провеждане на обществените поръчки с бюджетни средства и средства от Еврофондовете, както и отстраняване на конфликтите на интереси;

➤ Продължаване на процеса на хармонизация на данъчната система,

обвързването и с тези на страните от ЕС, със запазване на националната идентичност и намаляване на данъчната, социална и административна тежест;

➤ Пристъпване към реални действия за реформи в съдебната система за постигане на правна справедливост, сигурност и предвидимост;

➤ Последователно решаване на демографската криза⁹ и нейните негативни последици, произтичащи от миграцията, застаряване на населението, ниската раждаемост и обезлюдяване на населените места.

Reference literature:

Smith, Adam. Wealth of Nations, ed. 1776
Sachev, Evgeni. Current issues of economic security, Brod magazine for Bulgaria, № 1 and № 2, Sofia, 2018 (in Bulgarian)

Velkova, Lydia. Corruption, a threat to economic security, DioMira, Sofia, 2015, p. 205

Dimitrova, Snezhana. Demographic aspects of our national security, "Politics and Security" № 1/2020, p. 26, ISSN 2535-0358 (in Bulgarian)

Georgiev, Vasil. How to seek debts through the court (order proceedings), Commercial and Competition Law (2007-2012), № 1/2009, p. 36, ISSN 1312-9511 (in Bulgarian)

Lyondev, Atanas. Fiscal Policy of Bulgaria and the EU, Economics Magazine, № 53, Media Economy Bulgaria Ltd., p. 45, 2015, ISSN 1314-376X (in Bulgarian)

National Security Strategy of the Republic of Bulgaria, promulgated, SN. № 19/2011

Updated National Security Strategy of the Republic of Bulgaria, adopted by a Decision of the National Assembly of March 14, 2018, promulgated, SN. № 26/2018

Public Finance Act. 10. Government Debt Act
Government Debt Management Strategy for the periods 2020-2021, 2021-2023

EU Regulation 236/2012

EU Regulation 1173/16.11.2011 on the effective implementation of EU budgets

Eurostat

National Statistical Institute

⁹ Димитрова, Снежана. Демографски аспекти на националната ни сигурност, Сп. „Политика и сигурност“ бр. 1/2020 г., стр. 26, ISSN 2535--0358